

Bijlage bij de toelichtende nota

Inventarisatie wet- en regelgeving voor erkenning van het Papiaments op Bonaire onder deel III van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden.

Deel III. Maatregelen ter bevordering van het gebruik van regionale talen of talen van minderheden in het openbare leven in overeenstemming met de ingevolge artikel 2, tweede lid, aangegane verplichtingen

Totaal aantal leden of letters van onderstaande artikelen toe te passen voor deel III erkenning: 35

Artikel	Minimaal toe te passen	Toegepaste aantallen
Artikel 8	3	7
Artikel 9	1	7
Artikel 10	1	11
Artikel 11	1	1
Artikel 12	3	4
Artikel 13	1	5
Artikel 14	0	0
Totaal		35

Artikel 8. Onderwijs

Ten minste 3 leden of letters uit artikel 8

Lid	Wet- en regelgeving
1. Met betrekking tot het onderwijs verplichten de Partijen zich ertoe, binnen het grondgebied waar deze talen worden gebruikt, overeenkomstig de situatie van elk van deze talen en zonder afbreuk te doen aan het onderwijs in de officiële taal of talen van de Staat:	
b.	
i. primair onderwijs te bieden in de desbetreffende regionale talen of talen van minderheden; of	Artikel 11, lid 7, van de Wet primair onderwijs BES: “7. Het onderwijs wordt gegeven in het Nederlands en in het Papiaments.”
iii. binnen het primair onderwijs te voorzien in het onderwijzen van de desbetreffende regionale talen of talen van minderheden als integrerend deel van het leerplan; of	Artikel 11, lid 1, van de Wet primair onderwijs BES: “1. Het onderwijs in het openbaar lichaam Bonaire omvat, waar mogelijk in samenhang: [...] c. Papiaments; [...]
c.	
i. voortgezet onderwijs in de desbetreffende regionale talen of talen van minderheden te bieden; of	Artikel 8 van de Wet voortgezet onderwijs BES: “Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. In afwijking van de eerste volzin kan een andere taal worden gebezigd: a. wanneer het onderwijs met betrekking tot die taal betreft,

	b. wanneer het praktijkonderwijs als bedoeld in artikel 31 betreft, of c. indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de leerlingen daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode. De gedragscode wordt toegezonden aan de inspectie.” Verder is in een aantal andere artikelen in de Wet voortgezet onderwijs BES geregeld dat leerlingen in het voortgezet onderwijs kunnen kiezen voor het vak Papiaments.
iii. binnen het voortgezet onderwijs te voorzien in het onderwijzen van de desbetreffende regionale talen of talen van minderheden als integrerend deel van het leerplan; of	Zie onder andere artikel 8 van de Wet voortgezet onderwijs BES : “Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. In afwijking van de eerste volzin kan een andere taal worden gebezigd: a. wanneer het onderwijs met betrekking tot die taal betreft, b. wanneer het praktijkonderwijs als bedoeld in artikel 31 betreft, of c. indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de leerlingen daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode. De gedragscode wordt toegezonden aan de inspectie.” Verder is in een aantal andere artikelen in de Wet voortgezet onderwijs BES geregeld dat leerlingen in het voortgezet onderwijs kunnen kiezen voor het vak Papiaments.
d.	
ii. een aanmerkelijk deel van het technisch onderwijs en beroepsonderwijs te bieden in de desbetreffende regionale talen of talen van minderheden; of	Artikel 7.1.1. lid 2, van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES: “1. Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. 2 In afwijking van het eerste lid wordt het onderwijs gegeven en worden de examens afgenomen

	voor zover het betreft de assistentopleiding en de basisberoepsopleiding op Bonaire, ter keuze van het bevoegd gezag in het Nederlands of in het Papiaments.”
e.	
iii. indien de letters i en ii wegens de rol van de Staat met betrekking tot instellingen voor hoger onderwijs niet kunnen worden toegepast, het voorzien in universitair onderwijs of andere vormen van hoger onderwijs in regionale talen of talen van minderheden, dan wel voorzieningen voor de bestudering van deze talen als vak in het universitair en hoger onderwijs aan te moedigen en/of toe te staan;	Artikel 7.2 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek: “Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. In afwijking van de eerste volzin kan een andere taal worden gebezigd: a. wanneer het een opleiding met betrekking tot die taal betreft, b. wanneer het onderwijs betreft dat in het kader van een gastcollege door een anderstalige docent gegeven wordt, of c. indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de studenten daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het instellingsbestuur vastgestelde gedragscode.”
g. regelingen te treffen om het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de regionale taal of de taal van een minderheid haar weerspiegeling vindt, te waarborgen;	Artikel 11, eerste lid, onderdeel c, en tweede lid, van de Wet primair onderwijs BES: “1. Het onderwijs in het openbaar lichaam Bonaire omvat, waar mogelijk in samenhang: [...] c. Papiaments; [...] 2. Bij de kennisgebieden wordt in elk geval aandacht besteed aan: a. aardrijkskunde; b. geschiedenis; c. de natuur, waaronder biologie; d. maatschappelijke verhoudingen, waaronder staatsinrichting; e. geestelijke stromingen.” Zie daarnaast ook het Besluit kerndoelen Wet primair onderwijs BES voor het vak Papiaments: “Naast aandacht voor taal als systeem is er ook

	reflectie op taalgebruik. Taalbeschouwing dient geen op zichzelf staand onderdeel te vormen, maar geïntegreerd te worden met (onderdelen uit) de overige domeinen.” Wet voortgezet onderwijs BES: In zowel theoretische leerwegen als gemengde leerwegen kan in het vrije deel Papiaments worden aangeboden. In de eerste 3 jaar havo en vwo kan Papiaments verplichte vakken Spaans en Frans vervangen. In de profielen is Papiaments een van de moderne vreemde talen waaruit kan worden gekozen indien de school het aanbiedt.
--	---

Artikel 9. Rechterlijke autoriteiten

Ten minste 1 lid of letter uit artikel 9

Lid	Wet- en regelgeving
1. De Partijen verplichten zich ertoe, ten aanzien van de gerechtsdistricten waar het aantal inwoners dat de regionale taal of taal van een minderheid gebruikt de onderstaande maatregelen rechtvaardigt, overeenkomstig de situatie van elk van deze talen en op voorwaarde dat het gebruik van de in dit lid geboden mogelijkheden door de rechter niet wordt geacht de goede rechtsbedeling te belemmeren:	Artikel 9 van de Rijkswet gemeenschappelijk Hof: Deze bepaling regelt de taal in het rechtsverkeer in aansluiting bij de huidige praktijk. Deze komt er kort gezegd op neer dat uitspraken in het Nederlands worden gedaan en overigens het gebruik van het Papiaments, Engels en Nederlands is toegestaan. Redenen voor het voorschrift dat uitspraken in het Nederlands zijn is in de eerste plaats dat de regelgeving waarop de uitspraken zijn gebaseerd in het Nederlands is gesteld en in de tweede plaats het optreden van de Hoge Raad der Nederlanden als cassatierechter. Dit laat onverlet dat elk van de landen de mogelijkheid kan bieden dat een vertaling van de uitspraak beschikbaar wordt gesteld. De kosten daarvan worden dan uiteraard door dat land gedragen. In praktijk zal evenals nu het geval is voor het gebruik van het Nederlands, Engels en

	Papiaments ter terechtzitting vaak gebruik van tolken moeten worden gemaakt.
a. in strafrechtelijke procedures:	
i. te bepalen dat de rechters, op verzoek van een van de partijen, de procedure voeren in de regionale taal of taal van een minderheid; en/of	Artikel 9 van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof: In strafzaken is er standaard een tolk aanwezig, dus de verdachte en andere partijen hoeven niet specifiek daarom te vragen.
ii. de gedaagde het recht te waarborgen om zijn/haar regionale taal of taal van een minderheid te gebruiken; en/of	Artikel 9 van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof Dat recht heeft de verdachte inderdaad en de tolk kan desnoods vertalen voor de rechter(s), Officier van Justitie en/of andere procesdeelnemers.
iv. op verzoek documenten die verband houden met gerechtelijke procedures te overleggen in de desbetreffende regionale taal of taal van een minderheid, indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen, zonder extra kosten voor de betrokkenen;	Artikel 9 van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof.
b. in civiele procedures:	
i. te bepalen dat de rechters, op verzoek van een van de partijen, de procedure voeren in de regionale taal of taal van een minderheid; en/of	Artikel 9 van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof: Alle partijen hebben dat recht, zowel eisers als gedaagden.
c. in procedures voor de administratieve rechter:	
i. te bepalen dat de rechters, op verzoek van een van de partijen, de procedure voeren in de regionale taal of taal van een minderheid; en/of	Artikel 9 van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof.
ii. toe te staan, wanneer een procederende partij persoonlijk voor een rechter moet verschijnen, dat hij of zij zijn of haar regionale taal of taal van een minderheid kan gebruiken zonder daarbij extra kosten te moeten maken; en/of	In geval gebruik moet worden gemaakt van een tolk, dan wordt dat geregeld vanuit het Hof. Ingevolge artikel 40, lid 1, van de Wet administratieve rechtspraak BES kunnen o.m. tolken, op last van het Hof opgeroepen, op hun verzoek een vergoeding ten laste van de Staat ontvangen.
iii. toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de regionale taal of taal van een minderheid, indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen;	Artikel 9 van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof: Stukken opgesteld in het Papiaments worden toegestaan, maar worden niet vertaald in het Nederlands ten behoeve van het dossier.

Artikel 10. Bestuurlijke autoriteiten

Ten minste 1 lid of letter uit artikel 10

Lid	Wet- en regelgeving
1. Binnen de bestuurlijke districten van de Staat waarin het aantal inwoners die gebruiker zijn van een regionale taal of taal van een minderheid de onderstaande maatregelen rechtvaardigt en overeenkomstig de situatie van elke taal verplichten de Partijen zich ertoe, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:	
a.	
iv. te waarborgen dat gebruikers van een regionale taal of taal van een minderheid mondeling of schriftelijk aanvragen in deze taal kunnen indienen; of	Artikel 4d van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): Een ieder kan naast het Nederlands het Papiaments gebruiken in het verkeer met het openbaar lichaam Bonaire, de Rijksvertegenwoordiger en Rijksdienst Caribisch Nederland.
2. Ten aanzien van de plaatselijke en regionale autoriteiten op het grondgebied waarvan het aantal inwoners die gebruiker zijn van een regionale taal of taal van een minderheid zodanig is dat de onderstaande maatregelen daardoor kunnen worden gerechtvaardigd, verplichten de Partijen zich ertoe toe te staan en/of aan te moedigen:	
a. het gebruik van een regionale taal of taal van een minderheid binnen het kader van de regionale of plaatselijke autoriteit;	Artikel 4d, tweede lid, onder a, en artikel 4e, eerste lid, van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): De organen van het openbaar lichaam Bonaire kunnen in het mondeling verkeer met een ieder het Papiaments gebruiken. Artikel 8.86, derde lid, van de Belastingwet BES; artikel 26, vierde lid, van de Wet strategische diensten; artikel 2.52, vierde lid, van de Douane- en Accijnswet BES: de administratie behoort te worden gevoerd in het Nederlands, Papiaments of Engels.
b. de mogelijkheid dat gebruikers van een regionale taal of taal van een minderheid mondeling of schriftelijk aanvragen in deze taal indienen ;	Artikel 4d, tweede lid, onder a, van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES)
c. de publikatie door regionale autoriteiten van hun officiële documenten eveneens in de desbetreffende regionale taal of taal van een minderheid;	Artikel 4h, onder a, van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): de eilandsraad van het openbaar lichaam Bonaire kan bij eilandsverordening regels stellen over het gebruik van het Papiaments in schriftelijke stukken. MvT IBES: <i>De bestuursorganen van de openbare lichamen kunnen op grond van voorliggend voorstel een</i>

	<i>eigen beleid voeren met betrekking tot de taalkeuze in het schriftelijk bestuurlijk verkeer. Het voorstel verschaft aan eilandsraden regelgevende bevoegdheid om naar eigen inzicht – uiteraard binnen de grenzen van de wet – regels te stellen over het gebruik van het Papiaments c.q. het Engels in de van de openbare lichamen uitgaande stukken (artikel 4h, onderdeel a). De mogelijkheid bestaat daarbij dat de eilandsraden tweetaligheid voorschrijven, hetgeen betekent dat de stukken zowel in het Papiaments of Engels en het Nederlands worden opgesteld.</i> Zie ook artikel 4j van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): algemeen verbindende voorschriften of beleidsregels en stukken ter directe voorbereiding daarvan worden ook in het Nederlands opgesteld. Kiesbesluit: Indien het betreft de verkiezing van de leden van de eilandsraden, mogen aanduidingen op de kandidatenlijst in het Engels of in het Papiaments worden vermeld
d. de publikatie door plaatselijke autoriteiten van hun officiële documenten eveneens in de desbetreffende regionale taal of taal van een minderheid;	Artikel 4h, onder a, van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): de eilandsraad van het openbaar lichaam Bonaire ... kan bij eilandsverordening regels stellen over het gebruik van het Papiaments ... in schriftelijke stukken.
e. het gebruik door regionale autoriteiten van een regionale taal of taal van een minderheid in debatten tijdens hun vergaderingen, zonder evenwel het gebruik van de officiële taal of talen van de Staat uit te sluiten;	Artikel 4g, eerste lid, van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): Een ieder kan in vergaderingen van de eilandsraad van het openbaar lichaam Bonaire dan wel van het openbaar lichaam Sint Eustatius of Saba het Papiaments onderscheidenlijk het Engels gebruiken.
f. het gebruik door lokale autoriteiten van een regionale taal of taal van een minderheid in debatten tijdens hun vergaderingen, zonder evenwel het gebruik van de officiële taal of talen van de Staat uit te sluiten;	Artikel 4g, eerste lid, van de Invoeringswet openbare lichamen BES (IBES): Een ieder kan in vergaderingen van

	de eilandsraad van het openbaar lichaam Bonaire dan wel van het openbaar lichaam Sint Eustatius of Saba het Papiaments onderscheidenlijk het Engels gebruiken.
g. het gebruik of de aanneming van de traditionele en juiste vormen van toponiemen in de regionale taal of taal van een minderheid, indien noodzakelijk te zamen met de naam in de officiële taal of talen.	Straatnamen en dergelijke zijn de facto in het Papiaments. Dit is een lokale bevoegdheid.
4. Ten einde de door hen aanvaarde bepalingen van het eerste, tweede en derde lid toe te passen verplichten de Partijen zich tot het nemen van een of meer van de volgende maatregelen:	
a. vertaling of tolkendiensten naar vereist;	Belastingwet BES, artikel 8.31 bepaalt dat de belastinginspecteur kan toestaan dat belastingplichtige zich door een tolk laat bijstaan. Verder feitelijk handelen.
b. aanwerving en, waar nodig, opleiding van de vereiste ambtenaren;	Artikel 11 van het rechtspositiebesluit ambtenaren BES, en artikel 14 van de Wet materieel ambtenarenrecht BES: ambtenaren belast met een functie op Bonaire verplicht zijn het Papiaments te verstaan binnen een jaar.
5. De Partijen verplichten zich ertoe het gebruik of de aanneming toe te staan van achternamen in de regionale taal of taal van een minderheid op verzoek van de betrokkenen.	Artikel 1:7, eerste lid, van het Burgerlijk wetboek BES: op verzoek kan de geslachtsnaam worden gewijzigd.

Artikel 11. Media

Ten minste 1 lid of letter uit artikel 11

Lid	Wet- en regelgeving
2. De Partijen verplichten zich tot het waarborgen van de vrijheid van rechtstreekse ontvangst van radio- en televisieuitzendingen uit buurlanden in een taal die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt als een regionale taal of taal van een minderheid en zich niet te verzetten tegen de heruitzending van radio- en televisieprogramma's uit buurlanden in een dergelijke taal. Voorts verplichten zij zich ertoe erop toe te zien dat er geen beperkingen zullen worden opgelegd aan de vrijheid van meningsuiting en het vrije verkeer van informatie in de geschreven pers in een taal die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt als een regionale taal of taal van een minderheid. De uitoefening van de bovengenoemde vrijheden kan, aangezien deze plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, onderworpen zijn aan formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties die door de wet zijn voorgeschreven en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving, in het belang van de nationale veiligheid, de territoriale integriteit of de	Mediawet: Hierbij worden Aruba en Curaçao gezien als buurlanden met eenzelfde taal.

openbare veiligheid, voor de preventie van wanorde of misdrijven, voor de bescherming van de volksgezondheid of de goede zeden, voor de bescherming van de reputatie of rechten van anderen, voor de preventie van de onthulling van in vertrouwen ontvangen informatie, of voor de handhaving van het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht.

Artikel 12. Culturele activiteiten en voorzieningen

Ten minste 3 leden of letters uit artikel 12

Lid	Wet- en regelgeving
1. Met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - met name bibliotheken, videotheken, culturele centra, musea, archieven, academies van wetenschappen, schouwburgen en bioscopen, alsmede letterkundige werken en filmproducties, vormen van culturele uitingen in de volkstaal, festivals en de cultuurindustrie, met inbegrip van onder meer het gebruik van nieuwe technologieën - verplichten de Partijen zich ertoe, binnen het gebied waar deze talen worden gebruikt en voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein: a. soorten uitingen en initiatieven die eigen zijn aan een regionale taal of taal van een minderheid aan te moedigen en de verschillende mogelijkheden om toegang tot in deze talen geproduceerde werken te verkrijgen, te bevorderen;	
	Uitgangspunt van het cultuurbeleid is: (artikel 2 van de Wet op het specifiek cultuurbeleid) <i>Onze Minister is belast met het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen; hij laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid.</i> De bevordering gebeurt via bijdragen vanuit Rijkscultuurfondsen of via de Basis infrastructuur. Binnen deze mogelijkheden is er zowel ruimte voor individuele kunstenaars als voor culturele organisaties. Ook provincies en gemeenten hebben eigen instrumenten voor de bevordering van cultuur.
f. te bevorderen dat vertegenwoordigers van de gebruikers van een bepaalde regionale taal of taal van een minderheid rechtstreeks deelnemen aan het bieden van voorzieningen en het plannen van culturele activiteiten;	Het Nederlands cultuurbeleid is gericht op een divers cultuurbeleid, van en voor iedereen.
2. Ten aanzien van andere gebieden dan die waar de regionale taal of taal van een minderheid van oudsher wordt gebruikt, verplichten de Partijen zich ertoe, indien het aantal gebruikers van een regionale taal of taal van een minderheid dit	De diverse Nederlandse regelingen staan open voor aanvragen om passende culturele activiteiten op te

rechtvaardigt, passende culturele activiteiten en voorzieningen in overeenstemming met het voorgaande lid toe te staan, aan te moedigen en/of te bieden.	zetten. Het cultuurbeleid is van en voor iedereen en zal niet gehinderd worden door de overheid. De Rijkscultuurfondsen worden aangemoedigd in te zetten op een divers cultuurbeleid van en voor iedereen.
3. De Partijen verplichten zich ertoe bij het voeren van hun buitenlandse cultuurbeleid een passende plaats te geven aan de regionale talen of talen van minderheden en de cultuur waarvan deze een uitingsvorm zijn.	In het beleidskader internationaal cultuurbeleid (ICB) 2021-2024 is een van de uitgangspunten: recht op ruimte voor culturele expressie, als onderdeel van de vrijheid van meningsuiting. Dit is een waarde die internationaal erkenning en verdediging verdient; Bij ICB is de rol van de overheid het stimuleren van internationale culturele samenwerking, het scheppen van voorwaarden (kennis en netwerk) en het verstrekken van subsidies. Dit gebeurt door gerichte ondersteuning te bieden aan initiatieven vanuit de diverse kunstdisciplines en cross-overs daartussen. Daarnaast is het doel om kunst en cultuur nadrukkelijk te verbinden aan de verschillende nationale beleidsagenda's. Dit doen we door meerjarige, strategische inzet en door het samenbrengen van kennis en kunde. Het internationaal cultuurbeleid kent een breder belang dan dat van afzonderlijke disciplines of individuele organisaties en instellingen.

Artikel 13. Economisch en sociaal leven

Ten minste 1 lid of letter uit artikel

Lid	Wet- en regelgeving
1. Met betrekking tot economische en sociale activiteiten verplichten de Partijen zich ertoe in het hele land:	
a. uit hun wetgeving alle bepalingen te verwijderen waardoor zonder gerechtvaardigde redenen het gebruik van een regionale taal of taal van een minderheid wordt verboden of beperkt in documenten met betrekking tot het economische of sociale leven, met name in arbeidsovereenkomsten en in technische	

documenten zoals gebruiksaanwijzingen voor produkten of apparaten;	
c. zich te verzetten tegen praktijken gericht op ontmoediging van het gebruik van een regionale taal of taal van een minderheid in verband met economische of sociale activiteiten;	Het Openbaar lichaam Bonaire geeft aan dat dit al exclusief voor handelsverkeer en handelsactiviteiten gebeurt.
d. het gebruik van een regionale taal of taal van een minderheid met andere dan de in de voorgaande letters genoemde middelen te vergemakkelijken en/of aan te moedigen.	Burgerlijk Wetboek BES Boek 7a (art. 1613i)
2. Met betrekking tot economische en sociale activiteiten verplichten de Partijen zich ertoe, voor zover de autoriteiten daartoe bevoegd zijn, binnen het gebied waar de regionale taal of taal van een minderheid wordt gebruikt en voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:	
b. in de rechtstreeks onder hun toezicht staande economische en sociale sectoren (overheidssector) activiteiten te organiseren ter bevordering van het gebruik van een regionale taal of taal van een minderheid;	Het Openbaar lichaam Bonaire geeft aan dat dit wordt georganiseerd.
e. ervoor te zorgen dat door de bevoegde autoriteiten verstrekte informatie betreffende de rechten van consumenten in de regionale taal of taal van een minderheid beschikbaar is.	